

K5 gemeenten

Veensweidepact

Krimpenerwaard

Nieuw
ondernemerschap

in de

Krimpenerwaard

Colofon

Samenstelling en tekst: Wouter Tolkamp, Rita Joldersma en Erna van der Wal (CLM)

Lay-out: Francien de Groot (CLM)

Foto's: CLM

Augustus 2007.

Nieuw ondernemerschap in de Krimpenerwaard

De Krimpenerwaard heeft van oudsher een duidelijke eigen agrarische identiteit. Dat willen we behouden. De boventoon van het gebied zal daarvoor agrarisch moeten blijven.

Er zijn zo'n 400 actieve boeren in de Krimpenerwaard. Voor sommige boeren kan het interessant zijn om naast (of in plaats van) hun agrarische activiteiten een andere tak van sport op te zetten.

Schaalvergroting van het melkveebedrijf, agrarisch natuurbeheer, zorg en kinderopvang op de boerderij, verkoop van eigen kaas, Bed & Breakfast.... er gebeurt van al alles in de Krimpenerwaard. En ook zijn er veel mensen met plannen en biedt het gebied mogelijkheden voor nieuwe initiatieven. Niet alles is echter even makkelijk te realiseren.

Wat kan er en wat wil de ondernemer? Waar liggen nieuwe markten? Hoe kunnen ondernemers en gemeenten knelpunten met regelgeving zo veel mogelijk voorkomen?

Deze brochure geeft ideeën, tips en handvatten.

Internet links

Recreatie

- www.weidehofkrimpenerwaard.nl Stichting voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer
- www.uitindewaard.nl Activiteiten en arrangementen in de Krimpenerwaard
- www.recreatiegebiedkrimpenerwaard.nl Recreatie in de Krimpenerwaard
- www.struinenenvorsen.nl (Plattelands)recreatie dwars door het Groene Hart
- www.loketplattelandstoerisme.nl Loket voor de ondernemer in agrotourisme
- www.groenehartkloppendhart.nl Recreatie en toerisme in het Groene Hart
- www.hotel-boerenkamer.nl Samenwerkingsverband van boeren met accommodatieverhuur
- www.tuinpad.nl Overijssels samenwerkingsverband van boeren
- www.toerdeboerop.nl Samenwerkingsverband Overijssel
- www.svr.nl Stichting Vrije Recreatie 'Kamperen bij de boer'
- www.vekabo.nl Vereniging Kampeerboeren Nederland
- www.belevingsboerderij.nl Boerenbelevingspad e.a. activiteiten van St. Bloeiend Platteland
- www.fluisterbootvaren.nl Over verhuur van fluisterboten

Zorglandbouw

- www.denhaneker.nl o.a. advisering en bemiddeling zorglandbouw in de Krimpenerwaard
- www.landzijde.nl Stichting Landzijde, zorg en landbouw
- www.zorgboeren.nl Praktische informatie over zorgboerderijen
- www.landbouwzorg.nl Landelijk steunpunt zorg en landbouw
- www.kraaybekerhof.nl Instituut met opleiding tot tuintherapeut

Verkoop en boerderijwinkels

- www.groenehartlandwinkel.nl Samenwerkende boerderijwinkels in Krimpenerwaard
- www.landwinkel.nl Keten van samenwerkende boerderijwinkels
- www.erkendstreekproduct.nl Informatie over streekproducten
- www.vaneigenerf.nl Vereniging biologische boeren met boerderijwinkels

Natuur en landschap

- www.weidehofkrimpenerwaard.nl Agrarisch natuur- en landschapsbeheer in Krimpenerwaard

Andere 'agrarische' teelten

- www.aquacultuur.nl Over het kweken van vis
- www.rietpromotie.nl Telersvereniging van riettelers

Subsidie

- www.leaderplus-dewaarden.nl Subsidieprogramma Plattelandsontwikkeling

Boeken en rapporten

- 'Dansen op de Deel', Ideeënboek voor een nieuwe bestemming van boerderijgebouwen, Roodbont, CLM 2005. Verkrijgbaar via www.roodbont.nl
- 'Kansenscanner verbrede landbouw', Stichting waardewerken, verkrijgbaar via www.waardewerken.nl
- Kansen voor verbredende boeren, Stichting Green Valley, 2006.
- 'Ondernemerschap in kweekvis' De Vos et al. Rapport nr 2.05.08 LEI, 2005.
- 'De introductie van de rietteelt- een duurzaam perspectief voor de Nederlandse Veenweidegebieden'. Grandiek et al. Innovatienetwerk, 2007.

Landbouw, natuur en water

Verschillende vormen van landbouw kunnen goed samengaan met nattere omstandigheden. Maar of het nu extensieve melkveehouderij, een combinatie van vleesvee met natuurbeheer of algenkweek is, wel vragen ze allemaal om vernieuwing van de bedrijfsvoering.

Melkveehouderij

Ook als de drooglegging in de percelen variabel is blijft weidegang te handhaven. Maar of er gemaaid kan worden is de vraag. De opbrengst van vooral de eerste snede loopt terug. Om dit te kunnen opvangen binnen het bedrijf kan maximaal een derde van het bedrijfsoppervlak een erg kleine drooglegging hebben. Het kritieke punt zal rond de 20 cm onder het maaiveld liggen. Weidegang is dan alleen mogelijk als het erg droog is in de zomer. Het bedrijf zal met extra grond een goede bedrijfsvoering kunnen realiseren. De beschikbaarheid van die grond is dan wel een voorwaarde.

Er zal gezocht moeten worden naar manieren om ook de natte delen rendabel te maken. Dat kan met natuurbeheer en verbreding maar er zijn ook innovaties in de melkveehouderij zelf mogelijk. Er is al relatief veel kennis over melken met 'hoog water'. Te denken valt aan: veranderen van het soort koe of het rantsoen, de beweiding, de ontsluiting van het bedrijf (verlaging kosten door kaveltoegang te verbeteren), nieuwe stallen, een mobiele melkwagen, onderwaterdrainage, dynamisch voeradvies, toepassing van de baggerspuit, gezamenlijk fokken of 'zomermelken'. Hoewel dit geen stappen zijn die zomaar genomen kunnen worden, zullen het voor sommige agrariërs mogelijkheden zijn die het overwegen waard zijn.

Agrarisch water- en natuurbeheer

Zowel melkvee- als vleesveehouderij gaan goed samen met het beheer van natuur en water door agrariërs .

Met robuuste dubbeldoelrassen als bijvoorbeeld Blaarkop en MRIJ is een goede productie te halen. Deze rassen kunnen voor zowel melkveehouders als vleesveehouders een goede optie zijn in de veenweiden.

'Hollands Weiderund'

Het Maas, Rijn en IJsselrund van een veehouderij uit Hazerswoude wordt in samenwerking met een topslager verkocht onder de naam 'Hollands Weiderund' Het vlees is van topkwaliteit en wordt goed verkocht aan topkoks.

Boeren met natuur

Het bedrijf van Jan Duijndam in de Polder van Biesland combineert melkveehouderij met natuurbeheer. Dit bedrijf van 100 hectare haalt de helft van de inkomsten uit de melkproductie met zijn robuuste Montbéliarde koeien en de andere helft uit het beheren en creëren van natuur en landschap. De veeraskeuze past bij dit extensieve bedrijf.

En er zijn ook boeren die met een extensieve bedrijfsvoering een melkveehouderij runnen met een goed gezinsinkomen.

'Agrarische' (neven)takken

Naast de reguliere landbouw-takken kan de productie van biomassa mogelijk in combinatie met een eigen biomassacentrale inkomsten opleveren.

Ook kan visteelt een optie zijn. Er zijn zelfs al ondernemers zijn begonnen met algenkweek (bijvoorbeeld Ingrepro B.V. in Borculo) als vee- en visvoer of als grondstof voor kleurstoffen, medicijnen, voedingsupplementen of olie.

Een aantal voormalige varkensboeren in de Achterhoek heeft nu een wijngaard! Zij zijn verenigd in het Coöperatief Verenigde Achterhoekse Wijnbouwers en verkopen hun wijn als streekproduct op de boerderij.

Viskweek

Viskweek als neventak is al geen uitzondering meer. Er zijn in Nederland ongeveer 90 bedrijven waarvan een groot aandeel viskweek als neventak houdt naast het agrarisch bedrijf. Meer dan de helft van de bedrijven kweekt paling. Een andere populaire vissoort is meerval maar ook tilapia, forel, tong, tarbot of zeebaars worden gekweekt.

De markt voor paling is al bijna verzadigd maar de markt voor andere vissoorten niet. De meerval bijvoorbeeld is in Nederland nog niet zo'n bekende soort. De meeste van de in Nederland gekweekte meerval (90%) wordt nu nog afgezet in Duitsland.

In Nederland liggen hiervoor kansen. Een meervalkwekerij vergt relatief lage investeringskosten en de arbeidsinzet laat het toe om het als neventak op te zetten.

Rietteelt

De teelt van riet kan prima gecombineerd worden met een hoger waterpeil en zorgt voor de productie van biomassa. Bovendien kunnen maatschappelijke belangen worden gediend, zoals vermindering van de CO₂-uitstoot, waterberging en recreatie. In combinatie met vergoedingen voor particulier natuur- en waterbeheer kan rietteelt op korte termijn al commercieel interessant zijn. De Nederlandse riettelers hebben zich verenigd in regionale telersverenigingen.

Gemeenschappelijk vormen zij de Algemene Vereniging voor Rietcultuur in Nederland.

Recreatie en toerisme

Het zijn de kleinschalige elementen die de Krimpenerwaard zo aantrekkelijk maken, zoals de molens, een kerkje, eendenkooien, een kaasboerderij, een café. En dan weer zijn het de kleine historische stadjes zoals Schoonhoven en Haastrecht. Het gebied ontdek je het best al wandelend of per fiets of kano.

'Hooislaper' in een voormalige hooischaar, overnachten in het vroegere melkhuis, een boomgaardpicknick, een workshop wilgentenenvlechten of zelf kaas en boter maken. Het zijn allemaal recreatie-ideeën die op het platteland hun plek kunnen hebben. Naast recreatieve activiteiten zijn verblijfsrecreatie en de horeca aantrekkelijk.

Zeker als deze verschillende zaken samen in het gebied te vinden zijn. Zo zijn er mogelijkheden voor familie- en vriendenfeestjes, sportieve weekenden, maar ook specifieke arrangementen voor specifieke doelgroepen als carapatiënten, gestresste managers, of kinderen.

Varen

Varen door het mooie boerenland van de Krimpenerwaard? Hier liggen kansen om de nieuwe natuur te benutten. Recreanten willen graag vanaf het water het mooie landschap ervaren. Als zij af en toe uit kunnen stappen om een boerderij te bezichtigen of om een ijsje of kaas te kopen wordt het helemaal mooi. Naast kano's komen ook 'fluisterboten' in trek.

Wie is mijn klant?

Wie iets wil starten in de recreatieve sector, doet er goed aan eerst de markt te verkennen.

Wat is het bestaande aanbod in

de omgeving en hoe kan ik dit versterken? Kan ik als ondernemer mijn aanbod afstemmen met dat van de buurman? Denk ook goed na over de vaardigheden die u nodig hebt om te kunnen slagen als ondernemer in de recreatieve sector.

Regelgeving

Voor een recreatieve functie van een agrarisch gebouw is vaak een vrijstellings- of een wijzigingsprocedure van het bestemmingsplan noodzakelijk. 'Ondergeschikte nevenactiviteiten' (<50% van de activiteiten in omvang, arbeid en inkomen), zoals logies met ontbijt in bestaande eet- en slaapvertrekken binnen de hoofdwooning zijn wel mogelijk zonder vrijstelling of wijziging.

Vaak worden voor een recreatieve functie maxima gesteld aan het aantal appartementen of aan de bedrijfsoppervlakte. Verder is er een aantal wettelijke eisen op het gebied van sanitaire voorzieningen en hygiëne. Gemeente en provincie nemen de inpassing van het aanbod in de bestaande recreatieve infrastructuur nogal eens mee in de besluitvorming.

Loket Plattelandstoerisme

Dit loket is door de provincie Utrecht in samenwerking met Agrarische Natuurverenigingen en Plattelandstoeristische Ondernemersverenigingen opgezet. Het biedt informatie voor de (startende) agro-toeristische ondernemer in de provincie Utrecht.

Samenwerking

Samenwerkingsverbanden van ondernemers in de regio zijn nuttig om de marketing en arrangementen af te stemmen en samen goedkoper op te pakken. In de Krimpenerwaard gebeurt dit binnen de Stichting Weidehof Krimpenerwaard (zie kader). Buiten de Krimpenerwaard zijn er initiatieven zoals Hoevelogies en Erfgoedlogies. Ook zijn er regionale samenwerkingsverbanden zoals Struinen & Vorsen (in Zuid-Holland), het Tuinpad (in Overijssel), Toer de boer op (in Gelderland, zie kader) en Stichting Hotel de Boerenkamer (in Noord-Holland). Die laatste bieden op hun boerderij een luxe overnachtinglocatie aan. Daarnaast zijn er vaak mogelijkheden wat van het bedrijf te zien.

Stichting Weidehof Krimpenerwaard

Stichting Weidehof Krimpenerwaard heeft samen met streekbewoners aansprekende uitstapjes, arrangementen en routes ontwikkeld. Daarnaast zet de stichting zich in om het polderlandschap te behouden en te laten beleven. Streekbewoners (voornamelijk agrariërs) kunnen contracten afsluiten voor het beschermen van weidevogelnesten, het beheer van bloemrijke slootkanten of het onderhoud van landschapselementen, zoals knotbomen, bosjes. Bovendien kan er deelgenomen worden aan nieuwe projecten: herstel en aanleg van landschapselementen of de terugkeer van de zwarte stern.

Verblijf bij de boer

Wie rust zoekt op het platteland en wel eens van dichtbij wil zien hoe koeien worden gemolken, kan terecht bij de 1.800 kampeerboeren die zijn aangesloten bij de Stichting Vrije Recreatie (SVR). De SVR staat haar leden bij in het verkrijgen van vrijstellingen, verzorgt publiciteit voor kamperen en logeren bij de boer en geeft advies op het gebied van voorzieningen en verzekeringen.

De Vereniging van Kampeerboeren Nederland (VeKaBo) telt ruim 900 aangesloten bedrijven. VeKaBo bedrijven zijn verspreid over heel Nederland. De vereniging is een belangenorganisatie voor 'kleinschalige accommodatieverschaffers' op het platteland en kent regionale verenigingen.

De Krimpenerwaard kent verschillende boerderijcampings en boerenbedrijven met logies, zoals Bed & Breakfast de Hooizolder en vakantieboerderij de Hoop.

Toer de Boer op

'Toer de Boer op' is een vereniging van ca. 55 plattelandsondernemers die producten en diensten van het platteland leveren. De vereniging is actief in de IJsselvallei. Zij hebben als doel om de handel in agrarische producten en diensten te promoten en te bevorderen. De gemeenten in het gebied hebben zich aangesloten bij dit samenwerkingsverband van plattelandsondernemers. Knelpunten in het beleid worden in samenwerking daar waar kan opgelost. In de provincie Gelderland biedt het streekplan voor dit gebied kansen voor een goede ontwikkeling van ondernemerschap op het platteland. De gemeenten mogen zelf meer ruimte geven voor functieverandering van landbouwgronden en gebouwen op voorwaarde dat zij dat in regionaal overleg doen.

Zorg en kinderopvang

Op een zorgboerderij kunnen, naast de agrarische productie, mensen met een zorgvraag (zoals mensen met verstandelijke of lichamelijke beperking, ouderen, mensen met een burn-out, langdurig werklozen of ex-verslaafden) een zinvolle dagtaak vinden. Het zorgaspect bestaat bijvoorbeeld uit begeleiding, arbeidsreïntegratie of logeeropvang op de boerderij. In de Krimpenerwaard is een tiental zorgboerderijen actief. Agrarische natuur- en landschapsvereniging Den Hâneker speelt een adviserende en bemiddelende rol tussen zorgvrager/ zorginstellingen en zorgboeren in o.a. de Krimpenerwaard.

'Het wachten op de juiste vergunningen is vervelend. Als ondernemer wil je zo snel mogelijk aan de slag. Goede samenwerking met de gemeente geeft meer vertrouwen in je eigen bedrijf', aldus een zorgboer uit de Krimpenerwaard.

Ook kinderopvang op de boerderij zit in de lift. Behalve aan inkomen en werkgelegenheid draagt kinderopvang als voorziening ook bij aan de leefbaarheid van het platteland.

Wie is mijn klant?

Veel mensen ervaren het werken op een boerderij als een goede manier om op adem te komen en zinvol bezig te kunnen zijn. Voor volwassenen en kinderen zijn verschillende vormen van zorg en opvang denkbaar. Welke vorm u wilt aanbieden hangt vaak mede af van uw affiniteit en ervaring met bepaalde doelgroepen.

En natuurlijk van de mate waarin het een en ander samengaat met de agrarische bedrijfsvoering.

Landelijk Steunpunt Landbouw en Zorg

Het Landelijk Steunpunt heeft een kwaliteitssysteem ontwikkeld voor zorgboerderijen en geeft cursussen op dit vlak. Zo kunnen zorgboerderijen voldoen aan de eisen die aan hen worden gesteld. Ook Agrarische Onderwijscentra (de AOC's) bieden deze cursussen aan. Het Landelijk Steunpunt geeft ook informatie over de verschillende financieringsmogelijkheden vanuit de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) en de Wet Maatschappelijke opvang (WMO).

Vereniging Agrarische Kinderopvang

De VAK is een landelijke franchiseorganisatie voor kinderopvang bij boeren. De boer(in) die volgens de 'VAK-formule' wil werken, sluit een licentieovereenkomst af met de VAK. Voor een vast bedrag krijgt deze startende ondernemer een basisscholing, hulp bij het doen van marktonderzoek en bij het opstellen van een bedrijfsplan en een pedagogisch plan. Ook krijgen starters begeleiding bij het aanvragen van vergunningen en eventuele knelpunten bij bestemmingsplannen (Artikel 19 procedures). Jaarlijks betaalt de boer(in) een bedrag voor diensten zoals training, begeleiding en gezamenlijke publiciteit. Voor meer informatie bel 0570 662810.

In de praktijk blijkt dat melkveehouderijen en akkerbouwbedrijven zich vaak beter lenen voor deze neventak dan intensieve veehouderijen. Oriëntatie op het aanbod van andere zorgaanbieders kan helpen om uw eigen doelgroep te bereiken en te bepalen.

Stichting Landzijde

'De praktijk heeft ons geleerd dat veel boeren een natuurtalent hebben voor het begeleiden en stimuleren van andere mensen'. De stichting Landzijde brengt zorgboeren en vragers van zorg in Noord-Holland bij elkaar. Stichting Landzijde is AWBZ-erkend (Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten). Alle aangesloten bedrijven zijn door Landzijde opgeleid om op professionele wijze begeleiding te kunnen bieden. Vragers en aanbieders van zorg kunnen met vragen terecht over het hele traject van intake tot plaatsing, waarbij ook de aspecten van begeleiding, financiën en verzekeringen aan de orde komen. 'Toch blijft de boer vooral boer. Hij wordt geen therapeut. Wel een zorgzame begeleider.'

Regelgeving

Als u een zorgactiviteit op een boerderij wilt opzetten is het zaak tijdig te informeren bij de gemeente wat de mogelijkheden zijn binnen het bestaande bestemmingsplan en of een wijziging of vrijstelling nodig is. Veel zal afhangen van de locatie van uw bedrijf en de aard en omvang van de zorgactiviteit en de agrarische functie van het bedrijf. Ook zal gekeken moeten worden of een aanpassing van de milieuvergunning nodig is. Als gebouwen moeten worden aangepast voor bepaalde doelgroepen (denk aan gehandicapten of kinderen) zal veelal een bouwvergunning benodigd zijn. Houdt ook rekening met de eisen vanuit de Arbeidsomstandigheden wet (Arbo-wet). Voor meer informatie kunt u terecht bij Den Hanekeer of het Landelijk Steunpunt Landbouw en Zorg.

Verwerking en verkoop van producten

Winkelen bij de boer betekent weten waar je eten vandaan komt. Ambachtelijke boerenkaas, jam en boter, of vlees, wijn, cadeauartikelen en streekproducten. Allerlei levensmiddelen gemaakt op de boerderij zijn goede waren om te verkopen. Dat kan aan een inkoper van een restaurant, veiling of winkel maar ook in een winkel op het erf. Bovendien zijn er mogelijkheden om de winkel te combineren met expositieruimte voor kunst of te verhuren als vergaderruimte met catering. Een voorbeeld hiervan is Kaasboerderij Hoogerwaard in Ouderkerk aan de IJssel.

Wie is mijn klant?

Potentiële klanten zijn bijvoorbeeld recreanten, fietsers en wandelaars, dagjesmensen of winkels en bedrijven in de stad. Verkoop van agrarische producten aan huis kan aantrekkelijk zijn vanwege de betere prijzen in vergelijking met veilingen

of andere afzetkanalen. U krijgt bovendien de mogelijkheid om in direct contact te komen met uw klanten. Dat is belangrijk voor de klantenbinding. Om klanten te binden kan ook het aanbod worden uitgebreid met producten van collega's.

Regelgeving

Een boerderijwinkel is meestal toegestaan bij een bepaald vloeroppervlak van de verkoopruimte. Wel moet de boerderij als zodanig een agrarische bestemming hebben. Als het oppervlak van de winkel boven een bepaald maximum komt of als er ook verwerking plaatsvindt, bijvoorbeeld zuivel- of groenteverwerking, kan een bestemmingswijziging noodzakelijk zijn.

Voor de verbouw van ruimtes voor opslag, verwerking en verkoop heeft u vergunningen nodig.

Het gebouw is de maat

De gemeente Woerden heeft pragmatisch beleid opgesteld voor herbestemmingen van gebouwen. 'Het gebouw is de maat' is het principe. Dat wil zeggen dat er niet langer een vaste maximale oppervlakte bestaat voor bijvoorbeeld kantoorruimte of andere functies.

Als er een stal wordt omgebouwd en het vloeroppervlak is groter dan de maximale oppervlakte dan hoeft de extra ruimte niet langer 'kunstmatig' anders te worden gebruikt of zelfs te worden afgebroken.

Als u voor een boerderijwinkel kiest, krijgt u te maken met de Warenwet. Die stelt eisen op het gebied van hygiëne, verpakking en dergelijke. Ook investeringen als machines of koelinstallaties zijn noodzakelijk. Sommige gemeenten en provincies stellen eisen aan bewegwijzering en reclameborden langs de openbare weg. Informatie hierover kunt u vinden in de Algemene Plaatselijke Verordening van de gemeente of in de landschapsverordening van de provincie.

Agrarisch gerelateerde handel

De handel in producten gerelateerd aan land- en tuinbouw (zaaigoed, werktuigen etc), de zogenoemde agrarisch gerelateerde handel, vereist vaak een bestemmingswijziging. In de praktijk lijken de procedures in deze handel iets eenvoudiger dan voor niet-agrarische bedrijven. Ook blijkt dat niet al-

leen de functie van het bedrijf maar ook de motivatie en instelling van de ondernemer belangrijk zijn bij de bestemmingsprocedure. Als er bijvoorbeeld goed rekening wordt gehouden met cultuur-historisch inpassen van nieuwe gebouwen dan is dat een plus.

Tips

- Gooi niet je hele bedrijf om, maar probeer het authentieke en unieke karakter ervan te behouden.
- Sta volledig achter wat je doet en ga ervoor.
- Zorg voor een opgeruimd bedrijf: laat bezoekers de sfeer van de boerderij proeven, en laat hen met schone schoenen het erf verlaten.
- Nodig bezoekers uit met een aantrekkelijke inrichting van het erf, met ruimte voor parkeren en eventueel een speelplek voor de kinderen.

Samenwerking

Een aantrekkelijke omgeving of ligging aan een recreatieve route maakt het gemakkelijker om klanten te trekken. Om een divers aanbod te kunnen aanbieden en de afzet te vergemakkelijken, werken boerderijwinkels veelal samen.

Zo zijn er bijvoorbeeld de Landwinkels, waarvan in het Groene Hart inmiddels 15 zijn in Nederland bijna 60. Deze Landwinkels verkopen streekproducten en bieden vaak ook agrotourisme aan. Wie een streekproduct in de markt wil zetten, kan terecht bij de Stichting Streekeigen Producten Nederland.

Een aantal ondernemers met boerderijwinkels in de biologische sector heeft zich verenigd in 'Biologisch Goed van Eigen Erf'.

Stappenplannen voor starters en mensen met ideeën

Om ondernemers die met plannen voor verbreding rond lopen te helpen zijn er stappenplannen beschikbaar die u wijzen op een aantal aandachtspunten en u vragen stellen waarmee u scherp krijgt welke kansen voor verbreding u op uw bedrijf kan en wilt realiseren. De brochures zijn te downloaden op de volgende websites:

www.waardewerken.nl

De Kansenscanner van Stichting Waardewerken is een brochure waarin u als ondernemer een 10-stappen plan doorloopt en wordt gewezen op keuzemogelijkheden, benodigde vaardigheden, kennis et cetera.

www.lami.nl

De startersgids 'Agrotourisme: iets voor u?' van LaMi bevat een handige Quickscan waarmee u voor u zelf in kaart kan brengen welke mogelijkheden u ziet op uw bedrijf.

K5 gemeenten

Veenweidepact

Krimpenerwaard

clm

